

בבא בתרא קמ

משה שווערד

1. יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף קלט עמוד ב

(א) מי שמת והניח בנים ובנות. בזמן שהנכסים מרובים הבנים יירשו והבנות יזונו. הנכסים ממועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי. אמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון.

הא דקתני הכא הבנים יירשו, בירושה דאורייתא קאי. דאע"ג דמדאורייתא אין לבנות במקום בנים כלום, תקינו להן רבנן לבנות לאיתזוני מנכסי דאבוהון עד דתלקחן לגוברין או עד דיבגרין ומתנאי כתובה נינהו. ...

ומסקנא כל שיזונו מהן אלו ואלו, עד שיבגורו הבנות הן הן מרובין, פחות מכאן הן הן מועטין. ואידי ואידי יהבינן מינייהו מזונות לבנות עד שיבגורו והשאר לבנים, אי מספיק להו מספיק ואי נפיש טפי שקלי ליה, דהא מדאורייתא כולהו דבנים נינהו. והיינו דקתני הבנים יירשו דמשמע בין מעט בין הרבה, דכי קא זכו מכח ירושה קא זכו. ואי אפילו לית בהו אלא כדי מזונות, הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, דבנות כבעלי חובות נינהו ואין ליורש במקום בעל חוב כלום. ואדמון סבר בשביל שאני זכר הפסדתי וראוי אני לירש בנכסים מרובים, ואף ע"ג דנפיש טובא מכדי מזונות אלו ואלו הפסדתי בנכסים מועטין, אלא דיין לבנות שיזונו עם הבנים בנכסים ממועטין בשהו. ואע"ג דאמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון לית הלכתא כותיה, דסוגיא דגמרא כתנא קמא אזיל כדבעינן למימר קמן. ודוקא במקרקעי אבל היכא דאתו לאיתזוני ממטלטלי עבדינן כאדמון כדבעינן למימר קמן.

וכי תימא כיון דלא שנא במרובין ולא שנא במועטין מוציאין לבנות עד שיבגורו והשאר לבנים, למה ליה לתנא למתני תרי בבי ולפלוגי בין מרובין למועטין, לפסוק וליתני הכי מי שמת והניח בנים ובנות מוציאין מנכסיו מזונות לבנות עד שיבגורו והשאר לבנים. וכי תימא היינו טעמא דקתני תרי בבי לאשמועינן דבזמן שהנכסים מרובין זכו הבנים בחלקן, ואם נתמעטו לית להו לבנות אחריותא אבנים למלוויי להו מזוני מחולקא דבנים עד שיבגורו. אבל בנכסים מועטים כולהו נכסי בחזקת בנות קיימי, ואם נתמעטו יתר מכאן ועמדו על כדי מזונות הבנות בלבד כולהו דבנות הוו. לא ס"ד. ...

2. רא"ש מסכת בבא בתרא פרק ט:א

מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים ירשו והבנות נזונות. ובזמן שהנכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. והיינו דאיכא בין נכסים מרובין לנכסים מועטין. דבנכסים מרובים הנכסים בחזקת הבנים ומתפרנסים הבנות ואין מזקיין הבנים להפריש מזון הבנות עד שיבגורו. ואינם מחויבים לצמצם במזונות אלא אם ירצו יוותרו במזונות ומיהו אם יראה לב"ד שאין הבנים משגיחין בישוב העולם ומכלים ממונם באנפרות כמאכל יורשים מחויבים להשגיח בתקנת הבנות ולהפריש חלק הבנות אף בנכסים מרובין ובנכסים מועטים מוציאים חלק הבנות והשאר לבנים אדמון אומר מפני שאני זכר הפסדתי א"ר גמליאל רואה אני את דברי אדמון פרשב"ם דהלכה כאדמון משום דאמר בפרק בתרא דכתובות (דף קט א) כ"מ שאר"ג רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו. ורב אלפס ז"ל פסק דלית הלכה כאדמון משום דסוגיא דשמעתין כת"ק אזלא ושלא לסתור כלל דהתם איכא למימר דאדמון אינו אלא כמתמיה בעלמא. ונראה לר"ג דבריו דיפה היה תמיה:

3. תוספות מסכת בבא בתרא דף קלט עמוד ב

אמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון - בכתובות (ד' קט). אמר כ"מ שאמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו א"ל רבא לרב נחמן אפי' בברייתא כו' מכל ההיא סוגיא משמע דהלכה כאדמון ותימה דהכא בגמרא כולה שמעתא כרבנן דאדמון ודלא כהלכתא דא"ר (יוסי) א"ר יוחנן יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין וכו' ובעיא נמי דר' ירמיה מר' אבא הויה אליבא דרבנן ואמר נמי בסוטה (ד' כא): היכי דמי רשע ערום א"ר (יוסי) א"ר יוחנן זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטין [1] ור"ח וה"ג ורב אלפס פסקו כרבנן דאדמון משום דשמעתין דהכא כוותיהו אזלא [2] ור"ת אומר דאדמון לא פליג ארבנן אלא שמתמיה על התקנה שתקנו נכסים מועטין אבל מ"מ כרבנן ס"ל ולא משמע הכי מדקאמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון [ועיין תוספות כתובות קח: סד"ה אדמון].

4. רא"ש מסכת בבא בתרא פרק ט:א

ורב אלפס ז"ל פסק דלית הלכה כאדמון משום דסוגיא דשמעתין כת"ק אזלא ושלא לסתור כלל דהתם איכא למימר דאדמון אינו אלא כמתמיה בעלמא. ונראה לר"ג דבריו דיפה היה תמיה:

5. ספר דבר יעקב

עוד כתב הרא"ש אם יש מקרקעי ומטלטלין והקרקעות היו מועטין וע"י צירוף מטלטלין נעשו מרובין, הבנים ירשו ולא מצי בנות למימר כיון שעיקר שיעבודנו על הקרקע יפרישו לנו מהם, אלא מצרפים המטלטלין לקרקעות לעשות הנכסים מרובים. וכן פסק השו"ע [סימן קיב-יב]. ומקשים החלקת מחוקק והבית שמואל דהבנות יאמרו א"א בתקנת הגאונים, ואין אנו רוצות בשיעבוד המטלטלין. ותירצו שהתקנה היתה גם לטובת הבנים. החוסן ישועות מתרץ דא"א לומר א"א בתקנה היכא דהוי להוציא ממון.

(א) אלא אמר רבא מוציאין להן מזונות לבנות עד שיבגרו והשאר לבנים – כתב הר"ף בשם הגאון וכ"כ הרמב"ם [אישות יט-יח] והרמ"ה [סוף אות טו] דהא דמוציאים לבנות מיירי במקרקעי, אבל במטלטלין אף שהגאונים תיקנו שהאידנא גובים מזונות אף ממטלטלין, מ"מ אם האבא הניח מטלטלין ניוונים מהם אלו ואלו, דהגאונים לא תיקנו אלא שהבת תהיה כמו הבן ולא שתהיה עדיפה מהבן ליטול הכל.

6. ספר דבר יעקב

[ד] תד"ה יתומים וכו' פ"ה שקדמו ומכרו קודם שעמדו בדין וכו' – וכן דייקו הראשונים [רמב"ן, ר"ן ורא"ש] מדברי רש"י [בכתו' קג. ד"ה וקדמו] שכתב מכרו קודם שיבואו לב"ד. התוס' פליגי וס"ל שהבנים יכולים למכור אפי' תפסו בנות או הגבו ב"ד. ולפי התוס' קשה מהו לשון יתומים שקדמו ומכרו, מבארים התוס' [יבמות סז:] קדמו ומכרו קודם שיאכלו הבנות. הריטב"א מבאר דנקט קדמו ומכרו לומר שמהירו למכור קודם שירגישו ב"ד או בנות, שאילו הרגישו היו מונעים מהם למכור, כיון שאינם רשאים למכור. הקו"ש [אות תעה] מקשה למה כאן אף שהגבו ב"ד למזונות לא זכו בהן בנות, ויכולים בנים למכור, מאי שנא מכל בעל חוב שגבה בב"ד דנעשה שלו. ותירץ דמזונות הוי חוב בכל יום ויום לפי מה

שצריכה, וכל זמן שאינה צריכה אינו שלה, [ומ"מ כיון שסיבת החיוב היה בתחילה [בזמן מיתת האב], היה לה לגבות ממשעבדי אילולא תקנת העולם]. ולפ"ז אם הב"ד גבו או הבנות תפסו עבור מזונות שהבנות כבר אכלו, הוי כמו כל חוב שאין הבנים יכולים למכור. ולפ"ז נחלקו הרשב"ם והתוס' בגדר חיוב מזונות. הרשב"ם ס"ל שהחיוב חל מזמן מיתת האב, ולכן לאחר שב"ד יגבו הוי ממון הבנות ושוב אין הבנים יכולים למכור, והתוס' ס"ל שהוי חיוב מתחדש בכל יום, וכ"כ החת"ס [אה"ע ח"א ס"ס קמד] דהתוס' ס"ל שהחיוב מתחדש בכל יום.

7. ספר דבר יעקב

(א) בא"ד – וא"ת כיון דבנכסים מועטין נמי מה שמכרו מכרו אפי' כבר תפסו מה חילוק יש בין נכסים מרובין לנכסים מועטין – הקו"ש [אות תעז] מקשה דנימא נ"מ בין נכסים מרובים למועטים אם הבנות יכולות למכור הנכסים, דנכסים מרובים הוי של הבנים ואין הבנות יכולות למכור, ונכסים מועטים יכולות למכור. וכן מבואר ברא"ש [כמש"כ הפל' חריפתא אות ז] שבנכסים מועטים יכולות למכור, ובמרובים אינן יכולות למכור.

הקו"ש מתרץ שהתוס' ס"ל שחיוב מזונות מתחדש בכל יום ויום, ולכן אין הבנות יכולות למכור גם בנכסים מועטים [עבור מזונות העתידים]. ולפ"ז התוס' לשיטתם [הנ"ל אות ד] שס"ל שגם לאחר העמדה בדין הוי של יתומים למכור כיון שבנות לא זכו בנכסים מחמת חיוב מזונות.

8. ספר דבר יעקב

[א] פשוט מיהא חדא דא"ר אבא א"ר אסי עשו אלמנה אצל הבת כבת אצל האחין בנכסים מועטין - כתבו הראשונים [הרמב"ן] [הובא במהרש"א], הרשב"א, הריטב"א והר"ן] כיון שהגמ' פשטה שאלמנה קודמת לבת, א"כ נפשט ג"כ שאלמנה ממעטת בנכסים כמו בת. ולפי"ז ק"ק לשון פשוט מיהא חדא. ולפי המהרש"ל שכתב שהחוס' אינם גורסים הבעיה אלמנתו ובת איזה מהן קודם, ניחא שפשט רק חדא.

9. ספר דבר יעקב

[ז] ילדה טומטום אינו נוטל - כתבו הרי"ף והרא"ש דאין הלכה כרשב"ג שס"ל שטומטום הוי בריה אלא הלכה כרבנן שהוי ספק זכר ספק נקבה, ולכן האומר אם ילדה אשתי בן נוטל מנה ובת נוטלת מאתי, ה"ה דטומטום יטול מנה. ומי שמת והניח בנים ובנות וטומטום, אז בנכסים מרובים דוחים אותו אצל בנות ויש לו מזונות כמו הבנות. וכתבו הרא"ש [סימן ד] והטור [סימן רפ] מי שמת והניח טומטום ובת בנכסים מרובים, הטומטום נוטל ג' רבעים והבת רבע. והטעם משום שחצי הממון נוטל הטומטום ממ"נ בין אם הוא זכר ובין אם הוא נקבה, ועל החצי השני יש ספק, ומספק חולקין אפי' לרבנן דסומכוס כיון שאין אחד מהם מוחזק, [ומש"כ התוס' רא"ש] [הובא להלן אות ט] טומטום ובת בנכסים מרובים שניהם יורשים בשוה, זה לפי המשנה שס"ל דטומטום הוי בריה ואינו ספק.]

[הרמב"ם] [נחלות ה-א] כתב מי שמת והניח בן וטומטום הרי הבן יורש ודאי ונוטל הכל. ואם הניח בנות וטומטום יורשים בשוה והרי הוא כאחת הבנות. וצ"ב למה הרמב"ם אינו סובר סברת הרא"ש [שזה נוטל ג' רבעים וזה רבע] ובמה נחלק הרמב"ם והרא"ש.

10. ספר דבר יעקב

[ח] דד"ה יורש את הכל וכו' לא נפיק מכלל בן אין לו עיין עליו אם אין לו בת עיין עליה א"נ משום דקרינא ביה הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה - הרשב"ם מבאר שטומטום הוי בכלל בן אין לו עיין עליו, דילפינן מיניה [לעיל קטו]. שבן הבן יורש. א"נ דקרינא ביה הקרוב אליו ממשפחתו, דילפינן מיניה [לעיל קטו]. שבן קודם לאב.

וכתב הקו"ש נ"מ לענין יבום אם טומטום פוטר מיבום, דגם גבי יבום כתוב אין לו, והגמ' [יבמות כב:] דורשת אין לו עיין עליו, וא"כ לפירוש ראשון

טומטום פוטר מיבום, ולפי פירוש שני אינו פוטר מיבום.

באילת השחר כתב שלגבי יבום לכו"ע מרבים טומטום מאין לו עיין עליו, ודוקא הכא לגבי ירושה שכתוב בפסוק בת לחוד ובן לחוד, סובר התירוץ השני שלא מרבים טומטום, אבל לגבי יבום שכתוב רק בן ומרבים בת מעיין עליו ה"ה שמרבים טומטום מעיין עליו.

התורא"ש בשיטה [הובא בדרכ"ד] כתב שטומטום אפי' למ"ד שהוי בריה, כשם שיורש נחלה כך פוטר מהיבום.

התור"ד כתב טומטום ואנדרוגינוס הם בריה בפני עצמם ואינם לא זכר ולא נקבה, וה"מ היכא דכתיב זכר או נקבה כגון בקרבנות, אבל בירושה כתוב בן או בת, והני הוי או בן או בת. ולפי"ז ה"ה שפוטרם מיבום.

11. ספר דבר יעקב

הבדל בין בן לבת שהבן יורש משום שהוא בא תחת אביו, דברא כרעיה דאבוה, ובת יורשת מדין קורבה, וא"כ אין זכר ונקבה שווים, ולכן ס"ד שטומטום לא ירש וצריך קרא לרבנותו.

האבנ"ז מסתפק למ"ד טומטום הוי בריה, וכן אנדרוגינוס למ"ד שהוי בריה, האם חייב במצוות עשה שהזמן גרמן. וכן מסתפק החזו"א [יו"ד סימן קטז-ב]. [והא דקתני בברייתא [ר"ה כט.]. הכל חייבין בתקיעת שופר וכו' וטומטום ואנדרוגינוס, י"ל דהוי כמ"ד שהוי ספק]

ונראה צדדי הספק שאם הוי ספק זכר או נקבה אז אמרינן ספיקא דאורייתא לחומרא, [ותלוי במחלוקת האם מה"ת לחומרא או מה"ת לקולא ומדרבנן לחומרא], אבל אם הוי מין בפני עצמו, יש לדון האם במצוות עשה שהזמן גרמא איכא פטור רק באשה וטומטום אינו אשה, או דאיכא חיוב רק לזכר וטומטום אינו זכר.

והנה נחלקו בזה הראשונים [ביבמות פג.]. לגבי אנדרוגינוס שהוי בריה [וכן לגבי טומטום למ"ד שהוי בריה] דתוס' ס"ל שאינו מין שלישי אלא בריה של ספק זכר או נקבה, והרמב"ן ס"ל שהוי מין שלישי. גם הריטב"א [נדה כח.]. מביא בזה מחלוקת התוס' והרמב"ן. ובשלמא אם הוי מין שלישי מובן שצריך קרא בירושה אפי' שבזה זכר ונקבה שוים, אבל אם הוי מין של ספק זכר ונקבה, א"כ בירושה שזכר ונקבה שווים למה צריך פסוק לרבנות. וי"ל לפי מש"כ הקו"ש [ח"ב סימן יב] שיש

12. דף על הזף בבא בתרא דף קמ עמוד ב

בגמ': אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי וכו'.

בפ"ל זיקוקין דנורא ובעורין דאשא על תנא דבי אליהו רבא (פרק כ"ג אות י"ד) בתו"ד כותב:

חפשי בתלמוד ובפרש"י ז"ל ובתוס' ורשב"ם הן בכתובות הן בב"ב ובכל המפרשים והפוסקים ובכולם לא מצאתי שום טעם למה בנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, כי לפום ריהטא נראה לכאורה שהוא תקנה נגד השכל, משום דנראה לכאורה כמו שהזכר יפה כחו בנכסים מרובים שהוא יורש הכל, כן יהא יפה כמו כן בנכסים מועטים, כמו שבאמת קמתמה אדמון ואמר "וכי בשביל שאני זכר הפסדתי" כנזכר למעלה, וכמעט כל הפוסקים רוב בנין ורוב מנין כולם כאחד פוסקים דאין הלכה כאדמון, רק מעט מזעיר פסקו כאדמון, ובטלו דבריהם ברוב מנין ורוב בנין. ור"ת מפרש יותר

ואמר דגם אדמון לא פליג אתקנת חכמים רק תמוה קמתמה על התקנה כדאיתא בתוס' כתובות ובתוס' ב"ב רפ"ט ע"ש, א"כ קשה על כולם הן על התלמוד ואצ"ל על כל העוסקים ומפרשי התלמוד שכולם פסקו כת"ק שהם רבנן דאדמון.

ובפרט לדעת ר"ת שאמר שגם אדמון מודה לחכמים רק תמוה קמתמה, א"כ יש לתמוה תמיה גדולה על כולם, וכי תקנו החכמים תקנה שהוא נגד השכל ח"ו, או למה פסקו כולם ההלכה ופסקו חכמים, ולא כאדמון האומר דברים של טעם כמו שמפרש התלמוד כנזכר למעלה ופסקו כחכמים, לכן חייבים אנחנו לתת טעם לדבריהם לשבח ע"פ השכל, למה תקנו כך בנכסים מועטים שהבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים מאחר שיפה כח הבנים בנכסים מרובים כנזכר למעלה.

ולהלן כותב: לכן נ"ל שהטעם הוא שתקנו חז"ל בנכסים מועטים שהבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים אע"פ שיפה כח הבנים בנכסים מרובים, הטעם הוא כמו שאמר בתנא דבי אליהו (שם) אצל אמה העבריה, שכתבה בה התורה לא תצא כצאת העבדים יותר ממה שכתב בעבד עברי, משום שאסור לשלוח אמה העבריה ליקח ירק מן השוק משום שהאשה משלמת את עצמה לעבור עבירה ולזנות בשביל הסעודה והאכילה בזמן שהוא רעב ואומרת אין בכך כלום, מפני שהנשים דעתן קלה, לכן מכאן סמכו החכמים ואמרו ותקנו בזמן שהנכסים מועטים שהבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, אע"פ שיפה כח הבנים אצל הנכסים מרובין, משום דאלו בנכסים מועטין יזונו הבנים והבנות יהיו מוטלות ברעב וישאלו על הפתחים יש לחוש שהבנות יעברו עבירה לזנות עבור האכילה משום שדעתן קלה ויאמרו אין בכך כלום, דהא בשביל זה הטעם האשה קודמת לפדות מן השבייה יותר מן האיש.

ויש לרז"ל על מה שיסמכו שתקנו כך בזמן שהנכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, כדי שלא יהיו הבנות מוטלות ברעב ויעברו עבירה לזנות בשביל האכילה משום שנא' "מפני זלעפות רעב נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה", הרי יש להם על מה שיסמכו במה שמצינו מפורש בפסוק שהנשים מסרו את עצמן לזנות מחמת הרעב, לכן הסכימו רוב הפוסקים רוב מנין ובנין לפסוק ההלכה כרבנן דאדמון ולא כאדמון אע"פ דלכאורה נראה יותר דברי אדמון מדברי רבנן כמ"ש ר"ג רואה אני את דברי אדמון, משום דלא ידע הטעם למה תקנו רבנן כך כמו שמפורש ע"י אליהו ז"ל.

הגם שהפוסקים שפסקו ההלכה כרבנן ג"כ לא ידעו הטעם הנזכר, מ"מ סוד ה' ליראיו ורוח ה' דבר בהם ומלתם על לשונם, ולא שדברו כסומא בארובה רק כווננו את ההלכה לאמיתו ודוק היטב עכ"ל.